

5. Mansfield, L., Victor, C., Meads, C., Daykin, N., Tomlinson, A., Lane, J., Gray, K., & Golding, A. (2021). A Conceptual Review of Loneliness in Adults: Qualitative Evidence Synthesis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(21), 11522. <https://doi.org/10.3390/ijerph182111522>

6. Mienaltowski, A., & Wichman, A. L. (2020). Older and younger adults' interactions with friends and strangers in an iterated prisoner's dilemma. *Aging, Neuropsychology, and Cognition*, 27(2), 153–172. <https://doi.org/10.1080/13825585.2019.1598537>

7. Nyqvist, F., Power, J.M., Coll-Planas, L. (2025). Theorizing Loneliness in Later Life. Micro, Meso, and Macro Perspectives. In: Aartsen, M., Precupetu, I., Suanet, B. (eds) *Macro Social Influences on Loneliness in Later Life*. *International Perspectives on Aging*, vol 47. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-94565-6_2

8. Olafsson, A. M., & Rykkje, L. (2022). Existential issues in old age as narrated by older people—An interview study from Norway. *Religions*, 13(3), 259. <https://doi.org/10.3390/rel13030259>

9. Weber, E., & Hülür, G. (2022). The Role of Relationship Conflict for Momentary Loneliness and Affect in the Daily Lives of Older Couples. *Journal of Social and Personal Relationships*, 40(7), 2033-2060. <https://doi.org/10.1177/02654075221138022> (Original work published 2023)

ОСМАНОВА А.М., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки НаУКМА

КОНФЛІКТИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Дослідження психологічної специфіки конфліктів у періоди суспільних трансформацій є принципово важливим для розкриття закономірностей їх виникнення та перебігу в умовах соціальної нестабільності. Особлива значущість цієї проблематики зумовлена необхідністю науково обґрунтованої розробки ефективних стратегій психологічної профілактики та регуляції конфліктної поведінки, оскільки саме в трансформаційні періоди фіксуються найбільш напружені, поляризовані та складні форми міжособистісних і міжгрупових протистоянь. Сучасні реалії українського суспільства, що характеризуються глибокими соціально-політичними зрушеннями та умовами воєнного протистояння, формують специфічний контекст появи нових типів конфліктів, які потребують комплексного психологічного осмислення та аналізу їх структурно-динамічних особливостей. В умовах трансформацій активізується багаторівнева система психологічних механізмів, до якої належать когнітивні, емоційно-афективні, поведінкові та соціально-перцептивні компоненти, взаємодія яких зумовлює специфічну динаміку розвитку конфліктних процесів.

Суспільні трансформації супроводжуються докорінною перебудовою

соціальної структури, зміною ціннісних орієнтацій, нормативних регуляторів і стилів життєдіяльності, що формує особливе психологічне тло для ескалації конфліктів. За таких умов традиційні способи соціальної регуляції виявляються частково дезактуалізованими, тоді як нові моделі взаємодії ще не набули стабільності, що спричиняє появу специфічних форм переживання, інтерпретації та поведінкового реагування суб'єктів конфлікту.

Конфлікт у контексті суспільних трансформацій доцільно розглядати як особливий різновид соціально-психологічної взаємодії між індивідами, соціальними групами або інституціями в умовах радикальних змін суспільного порядку, для якого характерні підвищений рівень емоційної напруженості, невизначеність нормативних орієнтирів та трансформація усталених способів подолання суперечностей. За твердженням О.М. Кочубейник, надзвичайні соціальні обставини, до яких належать і періоди масштабних суспільних змін, формують специфічну соціальну реальність, що детермінує особливості психологічного сприймання та переживання конфлікту (Кочубейник, 2023, с. 11).

Важливим психологічним виміром конфліктів у періоди соціальних трансформацій виступає феномен підвищеної емоційної реактивності суб'єктів взаємодії. У ситуаціях невизначеності та загрози спостерігається зростання чутливості до зовнішніх стимулів, тенденція до імпульсивних рішень і поляризованих емоційних переживань. Це зумовлено актуалізацією архаїчних механізмів психологічного захисту, що сприяють регресії когнітивно-поведінкових процесів та спрощенню способів реагування.

Когнітивний вимір сприйняття конфлікту в трансформаційному суспільстві характеризується редукацією складності соціальних явищ, домінуванням дихотомічного мислення та зниженням рівня критичної рефлексії. Соціальна реальність дедалі частіше інтерпретується крізь призму опозиції «свої – чужі», що посилює процеси соціальної поляризації та ускладнює досягнення консенсусу. Найбільш виразно ці тенденції проявляються у сфері політичних протистоянь, де конкуруючі групи конструюють альтернативні, часто взаємовиключні картини дійсності.

Суттєвим психологічним чинником конфліктної динаміки в умовах соціальних трансформацій є також криза індивідуальної та групової ідентичності. Дестабілізація усталених соціальних ролей, статусів і нормативних орієнтирів призводить до втрати чітких підстав для самовизначення, що знижує відчуття особистісної та колективної цілісності. У такому контексті зростає вразливість до маніпулятивних впливів з боку політичних і соціальних акторів, які пропонують спрощені моделі ідентифікації, побудовані переважно на принципі протиставлення іншим соціальним групам.

Міжособистісний вимір конфліктів у трансформаційному суспільстві позначений кризою довіри, посиленням настороженості та ослабленням традиційних соціальних зв'язків. Процеси формування нових форм солідарності відбуваються повільно і часто ґрунтуються на вузькогрупових інтересах, що сприяє соціальній фрагментації. Унаслідок цього виникає

множинність конкуруючих спільнот, кожна з яких репрезентує власну інтерпретацію соціальної реальності та відстоює специфічні цінності й цілі, що обумовлює підвищену конфліктогенність суспільного простору.

У психологічному вимірі конфліктів, що розгортаються в умовах соціальних трансформацій, значущу роль відіграють захисні механізми, спрямовані на подолання стану невизначеності. Найбільш поширеними серед них виступають проєкція та раціоналізація, за допомогою яких індивіди схильні приписувати причини негативних змін зовнішнім обставинам або іншим соціальним групам. Така екстерналізація відповідальності сприяє формуванню образу «ворожого іншого», посиленню міжгрупової напруженості та ескалації конфліктної взаємодії. За результатами досліджень Л. М. Коробки, спільноти, що функціонують в умовах воєнного протистояння, виробляють специфічні адаптаційні стратегії, які мають чітко виражене захисне та компенсаторне психологічне спрямування (Коробка, 2019, с. 47).

Мотиваційна сфера особистості в період трансформацій зазнає істотних змін, що проявляється у зсуві акценту з віддалених цілей на актуальні, ситуативно зумовлені потреби, передусім пов'язані з безпекою та фізичним і психологічним виживанням. Така перебудова мотиваційної ієрархії супроводжується трансформацією ціннісних орієнтацій і може спричиняти виникнення внутрішньоособистісних суперечностей, зумовлених неузгодженістю між усталеними життєвими смислами та новими вимогами соціальної реальності, а також міжособистісних конфліктів у процесі взаємодії.

Групова динаміка в конфліктних ситуаціях трансформаційного періоду характеризується поєднанням зростання внутрішньогрупової солідарності з одночасною інтенсифікацією міжгрупової напруженості. Соціальні спільноти набувають тенденції до замкненості, формують автономні системи норм і цінностей, що нерідко вступають у суперечність із загальносоціальними регуляторами. Це зумовлює радикалізацію позицій, посилення дихотомії «ми – вони» та істотно ускладнює процеси міжгрупового діалогу й досягнення взаєморозуміння в умовах соціальних трансформацій.

Емоційна сфера особистості в умовах соціальних трансформацій зазнає істотних змін, що виявляються у зростанні рівня тривожності, фрустрованості та агресивних тенденцій. Підвищена емоційна лабільність у таких умовах може зумовлювати неадекватність реагування на конфліктні ситуації та ускладнювати процес їх конструктивного розв'язання.

Соціально-перцептивні процеси в трансформаційному суспільстві набувають рис вибірковості сприйняття, стереотипізації та формування упереджених установок. Посилюється тенденція до когнітивної селекції інформації відповідно до вже наявних переконань, що супроводжується ігноруванням альтернативних інтерпретацій подій. Подібні спотворення ускладнюють об'єктивну оцінку конфліктної ситуації та звужують можливості для пошуку взаємоприйнятних рішень.

Комунікативний вимір конфліктної взаємодії в період соціальних трансформацій характеризується зниженням раціонально-рефлексивної складової спілкування та домінуванням емоційно-афективних реакцій.

Спостерігається трансформація мовленнєвих засобів: зростає частота використання категоричних формулювань, експресивно забарвленої лексики та риторичних конструкцій, що інтенсифікують протистояння та ускладнюють діалог.

Поведінкові стратегії адаптації в конфліктах трансформаційного періоду варіюють у широкому діапазоні – від конструктивних до деструктивних. До конструктивних належать орієнтація на кооперацію, пошук нових форм соціальної взаємодії, розвиток толерантності, емпатії та компромісності, залучення до громадянських ініціатив. Деструктивні стратегії проявляються у соціальній ізоляції, зростанні агресивності, радикалізації позицій або приєднанні до екстремістськи налаштованих груп.

Віковий вимір переживання конфліктів у трансформаційних умовах засвідчує відмінності у способах реагування на соціальні зміни. Молодь, як правило, демонструє вищу адаптивність і гнучкість, проте водночас є більш схильною до радикальних форм поведінки. Особи старшого віку частіше виявляють орієнтацію на збереження усталених норм і цінностей, що може зумовлювати опір нововведенням і ставати підґрунтям міжпоколіннєвих конфліктів.

Гендерний аспект конфліктної взаємодії в умовах трансформацій виявляється у відмінностях емоційно-когнітивного реагування. Жінки, як правило, більш орієнтовані на емоційне переживання ситуації та пошук компромісних рішень, тоді як чоловіки частіше демонструють інструментально-силові стратегії подолання суперечностей.

До основних психологічних механізмів ескалації конфліктів у трансформаційний період належать:

1. явища емоційного зараження та формування масових афективних станів;
2. когнітивне спрощення та схематизація складних соціальних процесів;
3. групова поляризація і радикалізація позицій;
4. зниження критичності мислення та підвищення сугестивності.

Культурно-психологічний вимір конфліктів у трансформаційному суспільстві зумовлений напруженням між традиційними та модернізаційними ціннісними системами. Це породжує внутрішньокультурні суперечності, пов'язані з різними баченнями шляхів збереження й оновлення культурної ідентичності, що особливо актуалізується в умовах інтенсивних соціальних змін.

Формування психологічної готовності до конфліктного протистояння значною мірою детермінується інформаційним середовищем. Масмедіа та соціальні мережі можуть як підсилювати конфліктогенний потенціал через поширення емоційно насичених і поляризованих наративів, так і виконувати стабілізуючу функцію, популяризуючи цінності діалогу, толерантності та соціальної згуртованості.

Психокорекційні та психотерапевтичні підходи до роботи з конфліктами в умовах соціальних трансформацій мають враховувати специфічний емоційно-

когнітивний стан суспільства. Ефективними є методи, спрямовані на відновлення довіри, розвиток емпатії, формування навичок конструктивної комунікації, критичного мислення та рефлексії.

Отже, конфлікти в умовах соціальних трансформацій у психологічному вимірі характеризуються високим рівнем емоційної напруженості, когнітивними спотвореннями, кризою ідентичності, трансформацією комунікативних і міжособистісних процесів. Усвідомлення цих закономірностей є необхідною передумовою розроблення ефективних стратегій профілактики та врегулювання конфліктів, адаптованих до специфіки трансформаційних соціальних контекстів.

Література:

1. Коробка Л. М. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації : монографія / Л. М. Коробка ; НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. – 286 с. – Режим доступу: <https://www.ispp.org.ua/wp-content/uploads/Static/KorobkaSpilnotaMonograph.pdf>.

2. Кочубейник О. М. Надзвичайна ситуація як соціальна конструкція : монографія / О. М. Кочубейник ; НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2023. – 273 с. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738708/1/KochubeynikMonogr2023.pdf>.

ОСТРОВСЬКА БОГДАНА, доктор юридичних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України, експерт кафедри ЮНЕСКО «Права людини, мир, демократія, толерантність і взаєморозуміння між народами» НаУКМА, зовнішній науковий співробітник Фрібурзького університету (Швейцарія)

ПОСМЕРТНА РЕПРОДУКЦІЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ДОСВІД ІЗРАЇЛЮ ТА ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення та триваюча російська збройна агресія проти України поставили перед українським народом безпрецедентні виклики: передусім, неминучі людські втрати. Одним із найбільш критичних питань є збереження генетичної спадщини Захисників України через реалізацію їхніх репродуктивних прав та захист прав їх нащадків.

У відповідь на ці виклики ми розробили комплексну нормативно-правову базу: проєкт Закону України «Про посмертну репродукцію людини». Враховуючи надзвичайно складну ситуацію воєнного часу, цей законопроект став відповіддю на зростаючу демографічну кризу, що втілює правову адаптацію ізраїльської моделі посмертної репродукції для сучасних українських реалій. Він піднімає питання збереження репродуктивного